

ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Характеризується мотивація участі молоді в політичному житті суспільства, особливості її суспільно – політичної свідомості та природа молодіжного лідерства.

1. Загальні характеристики суспільно-політичної свідомості молоді.

Відомий заклик Бісмарка “Дайте мені дв тисячі хороших учителів – і я побудую вам нову державу”, який він проголосив у Рейхстазі, в умовах сучасної України звучить не менш актуально, ніж для роздробленої європейської країни того часу. Хоч наша країна має інші політичні реалії, але в нас теж є “проблеми” щодо підготовки громадян, які могли б повести суспільство до соціальних звершень і поставити нашу країну в один ряд з розвинутими країнами світу. Саме на виховання таких людей має бути спрямована молодіжна політика держави. У молодого покоління повинна бути сформованою стійка політична свідомість, але така свідомість може бути тільки у людини соціально зрілої. Соціальна ж зрілість передбачає наявність таких складових:

- знання про суспільство, суспільні процеси, відносини та місце в них людини;
- усвідомлення себе як члена суспільства, своєї залежності від суспільства та власного обов’язку перед ним (дотримання законів, принципів, норм, правил, традицій, узвичаєних у суспільстві);
- прагнення своєю діяльністю сприяти досягненню суспільством визначених ним цілей;
- громадянської позиції та суспільної діяльності.

Оскільки у роботі ми оперуємо деякими поняттями і категоріями, необхідно визначитися в їх функціональних значеннях та ролі в цьому дослідженні. Термін “політична свідомість” значно вужчий за узагальнений та загальноживаний “свідомість”. У “Політології” за редакцією О.І. Семківа дається таке визначення “політичної свідомості”: “...Це усвідомлення суспільними суб’єктами процесів, які відбуваються в політичному житті, через призму притаманних їм інтересів і ціннісних орієнтацій. Це є специфічна форма мислення, вияву політичних інтересів певних класів, груп суспільства” [1, 392]. Проте “політична свідомість” є поняття більш індивідуальне, притаманне з тими чи іншими ментальними особливостями лише якійсь конкретній особі, але ж коли його суб’єктами виступають як нації, народи, так і великі та малі соціальні групи (в тому числі вікові), необхідно перейти до оперування поняттям “масова політична свідомість”, що становить (за термінологією того ж автора) “сукупність ідей, уявлень, у тому числі

ілюзорних почуттів, настроїв, що відображують усі сторони життя суспільства, доступні масам і здатні викликати у них інтерес, це аморфне, випадкове і нестійке утворення, яке виникає на ґрунті і в межах певної конкретної політичної ситуації. Для неї властива розірваність, суперечливість, здатність до несподіваних швидких змін в одних випадках і закостеніння в інших” [1; 394]. Є дуже важливим те, що ці поняття – “політична свідомість” та “масова політична свідомість” у реальному житті виступають як антагоністичні чинники. Перше – це результат клопіткої праці самого індивідуума, тоді як друге – це результат впливу із зовні і не виступає формуючим особистість чинником. Говорячи точніше, “політична свідомість” – це те, що виникає внаслідок “політичної соціалізації”, що є не що інше, як процес формування особистості під впливом політичного соціального середовища, або, іншими словами, політична соціалізація – це не що інше, як адаптація до світу політики. Теоретики системного аналізу політики твердять, що політична соціалізація є процесом навчання людини спеціальним ролям, які їй необхідно виконувати в політичній сфері. Так, Д. Істон та Дж. Денніс у спільній праці “Діти і політична система” визначають ряд етапів політичної соціалізації дитини, пов’язаних зі зміною психологічних механізмів цього процесу: політизація, персоналізація, ідеалізація, інституціоналізація [2, 303].

Нас цікавить масова політична свідомість молоді України перш за все тому, що її стійка політична свідомість завжди була ознакою стабільності майбутньої держави. Тобто якщо через 20 років сучасна молодь разом з новою молоддю буде становити більшу частину населення, тоді за умови розумної політики держави можна буде побудувати нове суспільство, творці якого будуть пишатися своєю Батьківщиною.

За даними проведеного у 2003 році анкетування серед студентів Сумського Національного аграрного університету (анкетування проводилося співробітниками соціально-психологічною лабораторії СНАУ) себе позиціювали:

- 1) як “представники середнього класу” – 86 % опитаних;
- 2) як ті, що бажають впливати на перебіг політичного життя в країні, але не як активні політичні діячі, лише 17,2 % опитаних студентів;
- 3) як ті, що в основу ціннісної орієнтації та напряму діяльності обрали “політичну чи партійну діяльність”, ще менше: 6,5 % опитаних;
- 4) надії на реальне поліпшення свого життя мають лише 3,2 % молоді, що пов’язує з діяльністю тієї чи іншої політичної партії, у той час як 44,2 % покладаються лише на себе, тому й свій майбутній життєвий успіх тільки 0,8 % пов’язує з належністю до будь-якої політичної партії.

Усі ці цифри можна проаналізувати зважаючи на те, що ще 1995 року було створено Український національний комітет молодіжних організацій, що був визнаний Європейською молодіжною організацією, а значить, структурно УНКМО є невід’ємною частиною ЄМО, тому фінансування діяльності УНКМО включено до бюджетів останніх років. Можливо було б вважати, що цей факт повинен допомогти привернути увагу до себе більшість сучасної

молоді, але за соціологічними даними це далеко не так... Що стосується Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, то створені при виконкомів районних та міських Рад відділи у справах молоді і спорту розробили свої комплексні програми, в більшості з яких говорилось про те, що у зв’язку з кризовою ситуацією в країні обмежується реалізація основних засад молодіжної політики держави... Ось чому не викликає подив те, що:

- а) 55,7 % студентів СНАУ (згідно з вищеназваним опитуванням) не беруть участь в активних політичних діях, тому що “не вважають їх дієвими, оскільки влада все одно їх ігнорує”. Тому казати про якусь сталу ситуацію ставлення молоді до вибору тих чи інших політичних сил у разі необхідності робити такий не приходиться;
- б) 36 % опитаних не бажає робити вибір взагалі, а 31,9 % опитаних зробили б вибір залежно від ситуації.

Ця відповідь стає зрозумілою, коли на питання “Що особисто ви вважаєте для себе необхідним?” 53,2 % респондентів відповіли: “Не вплутуватись у політику”... І це підтверджують відповіді на пряме запитання “Чи берете Ви участь у діяльності однієї із перерахованих організацій?”:

- а) 0,8 % респондентів є активними членами якої-небудь політичної партії;
- б) 6,5 % співчують;
- в) 90,9 % взагалі не беруть участь у будь-якої партійній діяльності.

Усе викладене вище складає порівняно цілісну картину тих умов, у яких протягом існування нашої держави формувалась політична свідомість молоді (деякі можливості порівняння із складом речей в інших регіонах дає нам таке право). Що ж ми отримали?

а) у перехідний період, який ми ще переживаємо, складно зафіксувати політичну свідомість будь-якої верстви населення, тому що майже кожен день відбуваються певні події в політичному житті країни, які мають той чи інший вплив на кожного громадянина... Тому в даній ситуації аналіз політичної свідомості не претендує на довготривалу точність. Крім вищеназваного анкетування, він побудований на кількох десятках бесід з молодими людьми різного віку та особами, які більш-менш часто стикаються з проблемами молоді. Більше половини молоді хоче все ж розібратися, що ж, зрештою, відбувалось і відбувається в столиці України (тому що саме у столиці “робиться історія”, приймаються державні доленосні рішення), тому сказати, що наша молодь зовсім не цікавиться політикою, було б несправедливо, інша проблема, що спеціально цим мало хто займається, а якщо і займається – ступінь довіри до них, а значить і тієї інформації, що вони несуть, на жаль, невеликий...;

б) наслідком цього є фрагментарність знань і уявлень про соціально-політичне життя України... За Радянського Союзу у школах та інших навчальних закладах проводились політінформації, на яких класні керівники ознайомлювали дітей та підлітків з головними політичними подіями. Зараз у вузах частково їх заміняють кураторські години. А чи є щось подібне цьому у школах – не знаємо. У деяких школах є виховні години, але наскільки вони

виконують означені функції, – невідомо. Усе це призводить до певної необізнаності з політичними реаліями в Україні і у світі.

Однією з найбільш болючих проблем України є мовна. Престиж рідної мови в Україні, мусимо визнати, не є достатньо високим. Згідно із соціологічними опитуваннями, проведеними шляхом анкетування серед 123-х студентів 1-2 курсів СНАУ, 10 % студентів не володіє нею взагалі, а 29 % не користується. Але питання мови – це одне з основних питань самоусвідомлення нації, яка у свою чергу є одним з базових компонентів формування державності. Інколи лунають закиди щодо інтересу до цього питання як до проблеми “націоналістичного напрямку”, але ж у жодній країні, яка поважає себе, не виникне подібне твердження як звинувачення. У своїй праці “Повстання мас” іспанський філософ Ортега-і-Гассет писав, що “під час укріплення, консолідації держави націоналізм має без сумніву велику цінність і стоїть на високому рівні, але примітивність методів, якими націоналізм оперує, та тип людей, яких надихає, вказує дуже чітко, що він суперечить реальній історичній творчості” [3, 514].

За загальною вибіркою частка україномовних респондентів майже не змінилась, частка російськомовних членів досліджуваних організацій збільшилась з 29,7 % у 1994 р. до 39,5 % у 2003 р., а частка учасників, які розмовляють і українською, і російською мовою в родині, зменшилась з 32,3 % у 1994 р. до 22,6 % у 2003 р. Очевидно, що велику роль у цьому відіграють активісти громадських організацій, які виступають за надання російській мові статусу державної мови і які інколи роблять для популяризації російської культури більше, ніж самі українці для мови та культури держави, яка є для них Батьківщиною. Треба зауважити, що приблизно ці ж тенденції мали місце і серед студентів СНАУ.

Сьогодні, коли мовна проблема має не менш гостру спрямованість у діяльності більшості партій та громадських організацій (збір підписів активістами партії “Союз” за надання російській мові статусу державної, загостреність мовної проблематики в Криму та на сході країни), саме мовне питання набуло політичного забарвлення і можливість вирішення його є надзвичайно актуальною.

2. Молодіжний рух: основні акценти. Для того, щоб зрозуміти, що відбувається з українським молодіжним рухом тепер, треба, мабуть, пригадати його історію... Від початку життя незалежної України саме молодіжний рух набув найбільшого поширення... З’являються “Громади”, започатковані у Києві, львівське “Братство Лева”... З самого початку між ними та іншими молодіжними організаціями іде плідна співпраця: так, одна з найбільших молодіжних організацій – Спілка Незалежної Української Молоді (СНУМ) була філією УГС – УРП. Але здебільшого молодіжні організації виконували не свій прямий обов’язок – захист інтересів молоді, а відігравали допоміжну, другорядну роль у політичних іграх різних партій (те ж саме, тільки із зміною спрямування вектора, відбувається і в діяльності молодіжних організацій сьогодні). Маємо на увазі те, що молодіжні організації партійного спрямування використовуються здебільшого як

“допоміжна сила” – для розклеювання листівок, організації ефекту масовості, агітування тощо. Але коли мова йшла про вимоги молодих політиків, як правило, їх ігнорували. Практично всі молодіжні організації, що намагалися вирішувати суто молодіжні проблеми, зазнавали поразки. Тому багато сучасних українських політологів та соціологів задає таке запитання: “Чи існує на сьогодні молодіжний політичний рух в Україні?”. На початку 90-х років минулого століття розквітли “молодіжні філії” партій типу “Християнсько-демократичної молоді”, “Молодого Руху” та інших. На початку ХХІ століття “верх” беруть молодіжні осередки таких партій, як Народно-Демократична партія України (“Народно-Демократична Ліга Молоді”), Соціал-Демократична партія України (об’єднана) (Українська Соціал-Демократична молодь), Ліберальна партія України (Ліберальне молодіжне об’єднання), Соціалістична партія України (Соціалістичний конгрес молоді) тощо. Таким чином, пріоритет усе ж таки трохи “від’їхав” уліво у зв’язку із острахом більшості населення країни посилення відверто націоналістичного крила.

Так чи інакше, але організаційне забезпечення проведення ефективної політики в молодіжному середовищі, у посиленні свого впливу на різні категорії молоді спонукає “дорослі” громадсько-політичні об’єднання до створення в їх виконавчих органах “молодіжних” структурних підрозділів. З цією метою при Секретаріаті Народного Руху України створено відділ молодіжної політики, при Секретаріаті Української Республіканської партії – відділ з питань освіти та молодіжної політики.

Треба відзначити, що, попри департизацію масової свідомості в цілому, молодіжні організації, до яких входить частка політично активної молоді, репрезентують сьогодні майже весь традиційний політичний спектр: від ультралівих (неокомуністичних) до ультра націоналістичних молодіжних формувань.

Так, зокрема, останнім часом заявив про себе, з одного боку, – Київський обласний комітет Всесоюзної молоді Гвардії Більшовиків – молодіжне відділення ВКП(б), з іншого, – братство “Східний Хрест”, організація “Свідомої Української Молоді” тощо... Особливий інтерес викликає активізація релігійних організацій у вихованні молоді, у тому числі політичному.

На думку сучасних українських соціологів, на сьогодні існують дві “моделі” типових психологічних характеристик молоді української активної людини:

а) молодий бізнесмен віком до 35 років: намагається постійно забезпечити своє існування і паралельно забезпечує матеріальні блага для своїх колег, співробітників та членів їх сімей. Задовольняючи свої потреби та будуючи особистий матеріальний добробут, новоявлені молоді бізнесмени створюють нові робочі місця і гарантують своїм співробітникам набагато вищі доходи, ніж у працівників державної сфери. Прагнення молодого покоління до свого забезпечення і формування особистого “я” наближає його

до думки про втручання у велику політику з метою “заморожування” тих здобутків, які він сьогодні має, у вигляді законів;

б) покоління молодих політиків віком до 40 років, для яких активне політичне життя є невід’ємною умовою початку та активного розвитку власного бізнесу.

Підсумовуючи результати аналізу сучасних процесів політичного життя молоді, можна виділити найбільш загальні його характеристики:

- продовження посилення тенденції до департизації масової свідомості молоді та її політичної поведінки: на республіканському рівні, як, власне, і у регіонах, сучасна молодь у складі політичних партій займає менше 1 % від загальної кількості їх членів; таким чином, політичні партії та рухи не мають стійкої опори в молодіжному середовищі;
- молодь досить байдуже ставиться до суто молодіжних організацій та об’єднань: це свідчить про “приватизацію” життя переважної частини молоді, її відходу від намагань вирішення власних проблем та проблем суспільства;
- ставлення молоді до різних форм соціального протесту в цілому не змінилося і продовжує полягати у підтримці законних легальних дій.

Література

1. Політологія / За ред. О. Семківа. – Львів: Світ, 1993.
2. Холод В. Політологія. – Суми: Університетська книга, 2001.
3. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманізація мистецтва. – М.: Радуга, 1991.
4. Авуєва І. Соціальний портрет членів соціальних рухів, громадських організацій та політичних партій // Українське суспільство. – 2003.

Summary

O. Kubrak. A reflection of Ukrainian political reality is in consciousness of young people.

It was characterized the sphere of motivation of participation of young people in political life of society, feature of it publicly-political consciousness and the essence of youth leadership.

Рукопис надіслано до редакції 17.12.2007.

Кубрак, О.В. Відображення української політичної реальності у свідомості молоді / О.В. Кубрак // Сучасна картина світу: Природа, суспільство, людина: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2008. - С. 249-256.